

САЩ В НОВО ПОКОЛЕНИЕ ОТ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

(Америките ни 2: САЩ като метафора на модерността. Българо-американски отражения (XX – XXI в.), София: Издателски център „Боян Пенев“, 2017 г., 588 с.)

Александра Антонова, Пламен Антов
Институт за литература – БАН

В началото на м. ноември 2017 г. излезе от печат сборникът „Америките ни 2: САЩ като метафора на модерността. Българо-американски отражения (XX – XXI в.)“, том втори от двутомника „Америките ни“, осъществен в рамките на научния проект „Геопоетика: литература и география“ на Института за литература – БАН. Изданието е реализирано от Издателски център „Боян Пенев“ с финансовата подкрепа на Българо-американската комисия за образователен обмен „Фулбрайт“.

Сборникът „Америките ни 2: САЩ като метафора на модерността. Българо-американски отражения (XX – XXI в.)“ събира главно текстове, представени на интердисциплинарната научна конференция „САЩ като културна метафора на модерността. Феноменът САЩ и българската култура и литература; българо-американски литературни отражения (XX – XXI век)“, проведена през декември 2014 г. в София като част от подпроекта „Америките ни“ в рамките на проекта „Геопоетика: литература и география“ (направление „Нова и съвременна българска литература“ на Института за литература – БАН), с ръководител проф. Пламен Антов. Томът включва и специално поръчани и написани за него статии, за да покрие възможно най-широк спектър от българо-американските културни отношения през XX и в началото на XXI в. Изданието е първият по своя мащаб широкоспектърен кор-

пус с изследвания върху българо-американските културни отношения, които търсят взаимните рефлексии между Америка и България както в литературата и литературните преводи, като преносители на етнокултурни и идеологически значения, така и в сфери като музиката, киното, театъра, изобразителното изкуство, философията. Сборникът включва изследвания на преподаватели в елитни университети в България, на специалисти от различни институти на БАН, както и на чуждестранни учени. Образът на Америка е изграден и чрез анкетно изследване, през погледа на най-младото поколение български студенти, учили и работили в САЩ по програмата „Work and travel USA“.

В своята конструкция томът „Америките ни 2“ откроява няколко различни подстъпа към „феномена САЩ“, относително обособени в няколкото дяла, които го съставят. На първо място е разисквана идеята за САЩ като специфична „културна метафора“ на модерността в един по-широк, геокултурен, исторически и политически аспект, проектирано е културно-цивилизационното отношение Европа – Америка, както и българското „откриване“ на идеята „Америка“ в този широк контекст.

По-нататък, в следващите си дялове, сборникът се съсредоточава върху отделни конкретни страни от това българско „откриване“ на Америка/САЩ. Разисквани са различни аспекти на неговата преводимост или непреводимост (вторият дял), като акцентът е поставен върху процесите през XX век, драматичен във всякакъв смисъл.

Най-широко внимание е отделено на междувоенния период, когато „американското“ с особена интензивност навлиза в българската култура. На първо място, като един „нов свят“ в чисто пространствен, географски смисъл: през този период САЩ стават обект на множество пътеписи. Но точно тогава се налагат трайно и като образ на крайната Модерност в цялата комплицираност на проблема – като специфична утопия, като свят на технологиите, които превземат човешкото всекидневие, но и като антиутопия, като свят на дехуманизация, неизбежно съпътстваща процеса на тази технологизация. Българската рецепция на САЩ през този период става най-вече чрез феномени като музиката (джаза) и киното, включително и масовата култура. Някои от най-характерните и най-важни конкретни аспекти от този процес са разгледани отблизо – а и в сложно преплиташо се взаимодействие – в третия и четвъртия дял на сборника. Показани са и някои обратни ракурси – американският поглед към България и българската реалност.

Първата, най-важната, истинската среща на България с Америка – пътеписът на Алеко Константинов – е изключена „по условие“ от периодизационния и проблемен обхват на сборника (тъкмо поради специалното си значение), но тя има решаващо присъствие в него, макар и „изнесено пред скоби“ (както пише съставителят – проф. Антонов). Пряко тя е налице в самия предговор и в един специален текст на проф. Н. Чернокожев, но косвеното присъствие

на Алековия поглед към Новия свят се долавя през цялото време, в целия сборник, и най-вече в двата дяла за междувоенния период – той задава една матрица, на която българското „четене на Америка“ (М. Неделчев) остава до голяма степен подвластно през целия ХХ век.

Тематичният обхват на сборника се полага в три големи периода: 1) от началото на века до Втората световна война, когато се състои основно българското усвояване на модерността и масовата култура; 2) епохата на социализма и Студената война, в които протичат разнопосочни, отрицателни, но и положителни митологизации (анализирани най-вече във втория дял на сборника), и 3) етапът от 1989 г. насам, период на активен емигрантски интерес, включително и от страна на български писатели и интелектуалци – специфичен период на преоткриване на Америка в едно глобалистко преливане между емигрантско и родно.

Литературните и социокултурните отражения, рамкирани от „звуките“ и живописните картини на Америка, конструират идеята за САЩ едновременно като консенсус от възприятия и като безкрайност от възможности за възприятие. В тях просветва зададеното още от Алеко в 1894 г. моделиращо схващане на Новия свят, доловимо в симптоматичното, очуждено гротескно възприятие на американския манталитет и ценностна система у Светослав Минков, който извлича високолитературния си образ на Америка от медийната „действителност“ (!), през новия „роман с Америка“ на Георги Данаилов, до най-актуалните образи на САЩ в съхраняващото и спасяващо слово на „Физика на тъгата“, в прозата на Алек Попов, в поезията на Иван Христов (последен, пети дял).

Сборникът изследва българската рецепция на американската култура в извънредно широк тематичен и проблемен спектър: американският трансцендентализъм и актуалното му влияние в българската култура, особено чрез парадигматичното присъствие на Хенри Торо; „първият американски принос“ към световната философия – прагматизмът и рецепцията му в трудовете на Иван Саръ依依ев; Жан-Бодриаровото възприемане на Америка в празнотата/пълнотата на обновяваща пустиня... Американската рецепция на българска почва е представена чрез „българския живот“ на философския роман „Сътворението“ от Гор Видал, на „българските маршрути“ – институционални и спонтанни – във възприемането на Селинджървия роман „Спасителят в ръжта“, на следосвобожденските пресягания към бъдещето чрез утопичния роман на Белами „След сто години“, в етапите на пробив и идеологическо „прихващане“ на американската модерност посредством драматургията на Юджийн О’Нийл. Българското идеологическо предизвикателство на Богомил-Райновия герой Сеймур по своему кореспондира с американския поглед към българската содействителност (Джон Ъпдайк за Блага Димитрова, Кръстан Дянков и др.)... Тези художествени явления се контекстуализират в богата картина на преводната американска литература в България, снабдена с ценни предговори, послеслови и бележки, своего рода история на американската

литературна рецепция в България. Сборникът обръща внимание и върху разнообразни рецепции на темата САЩ чрез текстовете на по-малко познати автори като Илия Йовчев, Златка Чолакова, Олга Чавова, Йордан Сливополски, Христо Недялков и др., а също и в богатия корпус от писма на американския и английски възпитаник Асен Христофоров. България пък се осъществява през американския поглед на мисионера Рувим Маркъм и в поредица статии на страниците на в-к „Изток“ в широкия контекст на дилемата „родно/чуждо“.

Ценно достояние на сборника представлява и илюстративният материал, с който са снабдени библиофилският прочит „Видяна Америка – албумът“ на Н. Чернокожев (върху Алековия „родоначален“ текст „До Чикаго и назад“), панорамният преглед „Български художници в САЩ“ на Калин Николов, обзорното изследване „Българско ехо от ерата на джаза“ и др.

Всички текстове от сборника са придружени от резюмета на английски език.

Сборникът „Американците ни 2: САЩ като метафора на модерността. Българо-американски отражения (XX – XXI в.)“ е първият по рода си опит за подобно мащабно, интердисциплинарно и разноредово обхващане на този практически необхватен проблем. Той си поставя за цел максимална контекстуална пълнота на осмислянето на САЩ като феномен, като уникален проект за свят. Двустранен културен конструкт, положен върху реципрочното отношение на „американската“ тема в българската литература и „българската“ тема в американската, сборникът търси цялостност на представите за двете култури, привличайки ресурса на различни гледни точки – литературни и извънлитературни; засича ги в гъсти и сложно сплетени геополитически и геопоеетически рецептивни отражения. На лице е не само продуктивно богатство на идеи, но и включване в научен оборот на малко известни факти – всичко това представено във внимателно обмислена структура от взаимопораждащи се и взаимодопълващи се прочити.

USA IN NEW GENERATION OF INTERPRETATIONS

✉ **Dr. Alexandra Antonova, Assoc. Prof.**

Institute for Literature
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd. bl. 17, fl. 7 – 8
Sofia, Bulgaria
E-mail: alexandra.a.antonova@gmail.com

✉ **Prof. Plamen Antov, DSc.**

Institute for Literature
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd. bl. 17, fl. 7 – 8
Sofia, Bulgaria
E-mail: plamenantov@mail.bg